

Mokinių priklausymo mokyklai jausmas: namų įtaka

Rita Dukynaitė¹, Jolita Dudaitė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, rita.dukynaite@leu.lt

² Mykolo Romerio universitetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, jolitad@mruni.eu

Anotacija. Priklausymo mokyklai jausmas apibrėžia, kiek mokiniai jaučiasi asmeniškai priimti, gerbiami, įtraukiami ir palaikomi mokytojų bei kitų bendruomenės narių mokyklos aplinkoje. Tai yra subjektyvus mokinio įvertinimas, kuris yra susijęs su pagarbos ir priėmimo jausmu mokykloje, t. y. psichologine mokyklos / klasės naryste. Šiame straipsnyje nagrinėjama, kokie namų edukacinės aplinkos veiksniai turi įtakos mokinio priklausymo mokyklai jausmo formavimui. Tyrime dalyvavo 4 618 penkiolikmečių mokinių iš 216 bendrojo ugdymo ir profesinių mokyklų.

Esminiai žodžiai: *priklausymo mokyklai jausmas, edukacinė aplinka, namų aplinka, mokyklos aplinka.*

Įvadas

Šeima ir mokykla vaidina esminį vaidmenį asmenybės tapšmui ir tolesnei jos plėtočiai. Mažiesiems šeima yra jų socialinio ir emocinio pasaulio centras, tačiau paauglystės tarpsnyje mokiniai pradeda ieškoti pripažinimo mokykloje, tarp draugų, išryškėja priklausymo, pasiekimų ir vadovavimo poreikiai. Šeima, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo atsiranda antrame plane, tačiau esminiais mokinio gyvenimo momentais jos vaidmuo išlieka svarbus.

Priklausymo mokyklai jausmas – tai samprata, apibrėžianti, kiek mokiniai jaučiasi asmeniškai priimti, gerbiami, įtraukiami ir palaikomi tėvų, mokytojų, kitų bendruomenės narių mokyklos aplinkoje. Pirmiausia mokinių priklausymo mokyklai jausmas priklauso nuo mokytojų, tačiau sąryšio jausmui įtakos turi tai, kaip klasės draugai bei tėvai priima

ir vertina vaiką (Qin et al., 2015). Priklausymo mokyklai jausmas rodo, kiek mokinys yra įtrauktas į mokyklos bendruomenę, turi ryšių su ja (ir su mokytojais, ir su mokiniais) ir jaučia paramą bei pagalbą. Tai yra subjektyvus mokinio įvertinimas, kuris yra susijęs su pagarbos ir priėmimo jausmu mokykloje, t. y. psichologine mokyklos / klasės naryste. Nors puoselėjant pripažinimo, pritapimo ir priklausymo mokyklai jausmą, mokytojo ir mokyklos vaidmuo išlieka vienas iš pagrindinių, tačiau šeimos narių nuostatos mokyklos atžvilgiu ir tam tikri namų edukacinės aplinkos veiksniai priklausymo jausmą gali stiprinti arba silpninti. Geras mokytojo ir mokinio ryšys su mokykla, mokytojais ir bendraamžiais daro įtaką mokinių polinkiui tobulėti, visavertiškai socialinės grupės narystei. Tarpusavio ryšių trūkumas gali neigiamai veikti mokinių savęs suvokimą, pasitenkinimą gyvenimu ir jų norą mokytis. Kaip matyti Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO, angl. OECD, *Organisation for Economic Co-operation and Development*) Tarptautiniame penkiolikmečių tyrime PISA (angl. *Programme for International Students Assessment*), priklausymo jausmas 20 iš 65 šalių (iš jų ir Lietuvos) labiau būdingas merginoms, o 13 šalių vaikinai jaučiasi labiau pritapę nei merginos. Žemo ekonominio, socialinio ir kultūrinio statuso (ESKS) mokiniai yra mažiau linkę jausti, jog priklauso mokyklai, nei aukšto ESKS jų bendraamžiai. Priklausymo mokyklai jausmas daro įtaką akademiniais, kognityviniams mokinių rezultatams: EBPO šalyse šio indekso padidėjimas vienetu nulemia matematinio raštingumo rezultato padidėjimą 7 taškais, Tailande, Lietuvoje, Katare, Pietų Korėjoje, Bulgarijoje ir Prancūzijoje stebimas šiek tiek didesnis ryšys – 15 taškų ar daugiau.

Tyrimo **tikslas** – pasitelkiant EBPO PISA tyrimo duomenis nustatyti namų edukacinės aplinkos veiksnius, turinčius įtakos Lietuvos mokinių priklausymo mokyklai jausmui.

Mokslinė problema apibrėžiama šiais klausimais: kokie veiksniai reikšmingi Lietuvos mokinių priklausymo mokyklai jausmui, kiek svarbi namų įtaka priklausymo mokyklai jausmui rasti?

Tyrimo metodologija

Tyrimo metu naudojama EBPO Tarptautinio penkiolikmečių tyrimo PISA 2 012 mokinių klausimyno Lietuvos duomenų bazė. Pasirinkti analizuoti kintamieji, susiję su priklausymo mokyklai jausmo indekso konstruktu – šį konstruktą sudarantys arba jį veikiantys.

Tyrimo imtis. 2012 m. PISA tyrime Lietuvoje dalyvavo 4 618 mokinių, atstovaujančių 216 bendrojo ugdymo ir profesinėms mokykloms, atrinktoms iš visos Lietuvos. **Mokyklų imties tipas** – sisteminis tikimybinis, atsižvelgiant į mokyklos dydį, mokyklos vietovės tipą ir mokymo kalbą. Tyrimui atrinktos visų tipų mokyklos: pagrindinės, vidurinės, progimnazijos, gimnazijos, profesinės; iš visų vietovės tipų – sostinės, miestų, miestelių ir kaimų; visų dominuojančių mokymo kalbų: lietuvių, lenkų ir rusų. **Mokinių imties tipas** – sisteminė tikimybinė atranka mokyklos viduje, atsižvelgiant į klases ir mokymo

kalbą. Iš kiekvienos mokyklos dalyvavo po 2–30 penkiolikmečių iš skirtingų klasių ir skirtingų mokymo kalbų. Tyrime dalyvavo tik penkiolikmečiai, nepriklausomai nuo to, kelintoje klasėje jie mokosi, pradedant nuo VII klasės (penkiolikmečiai, kurie mokėsi žemesnėje nei VII klasėje, į tyrimo imtį buvo neįtraukti). Didžioji dauguma dalyvių – IX klasės mokiniai (80,7 proc.). Kitoms klasėms atstovavo atitinkamai: |VII klasei – 0,2 proc., VIII klasei – 6,2 proc., X klasei – 12,3 proc., XI klasei – 2 mokiniai, nepriskirti klasėms – 0,6 proc. mokinių.

Tyrimo vykdymo laikas. EBPO Tarptautinio penkiolikmečių tyrimo PISA pagrindinis duomenų rinkimas vykdytas 2012 m. balandžio–gegužės mėnesiais. Šio straipsnio rašymo metu tai yra paskutiniai atviri EBPO PISA tyrimo duomenys, kuriuos galima naudoti analizei. Vėlesnio EBPO PISA ciklo, kurio pagrindinis duomenų rinkimas vyko 2015 m., rezultatai visuomenei taps atviri 2016 m. pabaigoje, dalis jų tik 2017 metais.

Metodai. EBPO PISA tyrimo metu pradiniai duomenys buvo renkami atliekant testus ir pildant klausimynus. Pasitelkdami kompiuterines technologijas, testus atliko mokiniai, klausimynus pildė mokiniai, mokytojai, mokyklų vadovai, tyrimo koordinatoriai (šio straipsnio autorės). Šiame straipsnyje taikomi tyrimo duomenų analizės metodai yra tokie: faktorinė analizė, Studento *t* kriterijus nepriklausomoms imtims, aprašomoji statistika, grafinis vaizdavimas. Duomenų analizei naudota IBM SPSS 24 programinė įranga.

Tyrimo etika. Mokyklos ir mokiniai EBPO PISA tyrime dalyvavo savanoriškai pagal EBPO nustatytus reikalavimus. Mokinius testavo su tyrime dalyvavusiomis mokyklomis nesusiję išoriniai asmenys. Tyrimo organizavimo ir duomenų analizės metu buvo visiškai užtikrintas mokinių ir mokyklų anonimiškumas. Duomenys analizuojami ir rezultatai pateikiami tik apibendrinti šalies mastu.

Tyrimo teorinės priegios. Analizuotos Goodenow priklausymo mokyklai jausmo, Battisticho mokinių bendruomenės jausmo, Furrer ir Skinner sąryšio jausmo, McClelland poreikių, Resnicko rišlumo su mokykla teorijos. Taip pat remtasi Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos PISA tyrimo priklausymo mokyklai jausmo konstruktu.

Priklausymo mokyklai jausmo samprata

Šeima ir mokykla vaidina esminį vaidmenį asmenybės tapsmui ir tolesnei jos plėtočiai. Mažiesiems šeima yra jų socialinio ir emocinio pasaulio centras, tačiau paauglystės tarpsnyje mokiniai pradeda ieškoti pripažinimo mokykloje, tarp draugų (Green, et al., 2016, Zins, et al., 2004), išryškėja priklausymo, pasiekimų ir vadovavimo poreikiai (McClelland, 1988).

Priklausymo mokyklai jausmas (angl. *sense of school belonging*) – tai samprata, apibrėžianti, kiek mokiniai jaučiasi asmeniškai priimti, gerbiami, įtraukiami ir palaikomi mokytojų, kitų bendruomenės narių mokyklos aplinkoje. Tai yra subjektyvus mokinio

įvertinimas, kuris yra susijęs su pagarbos ir priėmimo jausmu mokykloje, t. y. psichologine mokyklos / klasės naryste (Goodenow, 1993). Mokinių priklausymo mokyklai jausmas pirmiausia priklauso nuo mokytojų, tada nuo bendraklasių ir tėvų priėmimo ir vertinimo laipsnio, siejamo su sąryšio jausmu (Furrer ir Skinner, 2003). Priklausymo mokyklai jausmas rodo, kiek mokinys jaučiasi įsitraukęs į mokyklos bendruomenę, turi ryšių su ja (ir su mokytojais, ir su mokiniais) ir jaučia paramą bei pagalbą (Juvonen, 2006).

Konceptualizuojant priklausymo mokyklai jausmą galima apibrėžti svarbiausius šios sampratos komponentus:

- mokytojų ir mokinių ryšys (angl. *connect*): padidina pasitikėjimą savimi, sukuria saugumo jausmą (Libbey, 2004);
- pagalba (angl. *contribute*): mokytojai turi padėti sudaryti tinkamas sąlygas mokiniams realizuoti save (Green et al., 2016; Zins et al., 2004);
- galimybė (angl. *capable*): mokiniai turi prisidėti prie mokyklinės veiklos ir jaustis mokytojų ir bendraamžių įvertinti (Battistich et al. 2010; Furrer ir Skinner, 2003).

Puoselėjant pripažinimo, pritapimo ir priklausymo mokyklai jausmą, mokytojo ir mokyklos vaidmuo išlieka kaip vienas iš pagrindinių. Geras mokytojo ir mokinio ryšys su mokykla, mokytojais ir bendraamžiais daro įtaką mokinių polinkiui tobulėti, visavertiškai socialinės grupės narystei (Green et al., 2016, Durlak et al., 2011). Tarpusavio ryšių trūkumas gali neigiamai veikti mokinių savęs suvokimą, pasitenkinimą gyvenimu ir jų norą mokytis. Kaip rodo EBPO PISA tyrimų analizė, priklausymo jausmas 20 iš 65 šalių (iš jų ir Lietuvos) labiau būdingas merginoms, o 13 šalių vaikinau jaučiasi labiau pritapę nei merginos. Žemo ekonominio, socialinio ir kultūrinio statuso (ESKS) mokiniai yra mažiau linkę jausti, jog priklauso mokyklai, nei aukšto ESKS jų bendraamžiai. Priklausymo mokyklai jausmas daro įtaką akademiniams, kognityviniams mokinių rezultatams: OECD šalyse šio indekso padidėjimas vienetu nulemia matematinio raštingumo rezultato padidėjimą 7 taškais, o Tailande, Lietuvoje, Katarė, Pietų Korėjoje, Bulgarijoje ir Prancūzijoje stebimas šiek tiek didesnis ryšys – 15 taškų ar daugiau.

Mokinių priklausymo mokyklai jausmas, dar kitaip vadinamas ryšys su mokykla (angl. *school connectedness*) (Resnick, 1997), pasireiškia per pozityvius tarpasmeninius ryšius (Baumeister, Leary, 1995), tapatinimąsi su mokykla (Finn, 1989). Priklausymo jausmas priklauso nuo mokytojų, bendraklasių ir tėvų, t. y. nuo vaiko priėmimo (angl. *being accepted*) ir vertinimo (ang. *valued*) laipsnio, kuris nurodo sąryšio jausmą (angl. *sense of relatedness*) (Furrer ir Skinner, 2003). Svarbūs yra ne tik subjektyvūs mokinių vertinimai, bet ir praktiniai veiksniai, prisidedantys prie mokinių bendruomenės jausmo įtvirtinimo (angl. *students' sense of school community*), kuriose tarpusavio santykiai grindžiami rūpestingumu ir parama, kai mokinys turi galimybę priimti sprendimą (Battistich et al., 2010). Taigi priklausymo mokyklai jausmas reiškia tai, jog vaikas yra įtrauktas į mokyklos bendruomenę, turi ryšių su ja (tiek su mokytojais, tiek su mokiniais) ir jaučia paramą bei pagalbą.

Mokslininkai teigia, kad priklausymo mokyklai jausmą gali stiprinti ar mažinti namų įtaka, pirmiausia mamos, tada tėvo, brolių ir seserų nuostatos, patirtis, socialinis aktyvumas ir statusas bendruomenėje. J. S. Colemanas (1988) teigia, kad ideali šeima turi tris kapitalus:

- pirmasis, **finansinis**, remiasi šeimos ekonomine padėtimi ir įgalina šeimas įgyti išteklius, kurie gali padėti pasiekti laimėjimus;
- antrasis, **žmogiškasis**, pasireiškia per suaugusiųjų išsilavinimą ir jis padeda suformuoti tinkamą aplinką sėkmingam mokymuisi;
- trečiasis, **socialinis**, kapitalas glūdi vaiko ir šeimos santykiuose.

Kadangi vaikai į mokyklą ateina iš skirtingų socialinių, ekonominių, kultūrinių aplinkų, su skirtingomis vertybinėmis nuostatomis, tai reiškia, kad jie turi skirtingus kapitalus, kurie vėliau daro įtaką vaikų gyvenimui mokykloje, tai lemia jų mokymosi sėkmę, savijautą, pasitenkinimą ir yra pagrindas rasti pozityviam mokinių priklausymo jausmui mokykloje.

Priklausymo mokyklai jausmas labiausiai susijęs su socialiniu kapitalu. Šis turi tokias teigiamas pasekmes, kaip platūs socialiniai tinklai, bendrystė, gerovė (angl. *well-being*) (Leonard 2005). Tai reiškia, kad kuo „didesnis“ socialinis kapitalas, tuo daugiau teigiamų sąveikos su kitais pasekmių. Esminis socialinio kapitalo išteklius – santykiai. Pirmiausia tėvų ir vaikų santykiai. Remiantis mokslinių tyrimų duomenimis, didesnis tėvų socialinis kapitalas liudija stipresnį vaiko priklausymo jausmą (angl. *belongingness*) (Cheung, 2016). Sąveikos tarp vaikų ir tėvų metu konstruojamas vaiko socialinis (ir ne tik) kapitalas, nes tai yra kasdienis procesas ir praktika (Morrow, 1999). Verta pabrėžti ir tai, jog svarbus yra tiek kiekybinis (pvz., bendravimo su vaiku laikas) aspektas, tiek kokybinis. Kokybiški santykiai yra tuomet, kai yra šeimos darnumas (angl. *family cohesion*), kuris parodo vienybę ir bendrumą (angl. *unity and togetherness*) (Olson et al., 1982). Būtent namų aplinkoje formuojasi vaiko socialiniai gebėjimai. Vaikai iš darnių šeimų lengviau pasiekia tikslus, gauna daugiau tarpasmeninės pagalbos ir turi stipresnį savigarbos (angl. *self-esteem*) ir saugumo jausmą (Bowlby, 2008; Merkaš ir Brajša-Žganec, 2011). Tokie vaikai labiau linkę turėti teigiamus tarpusavio ryšius su kitais ir tokiu būdu lengviau išvystyti stipresnį priklausymo mokyklai jausmą (Moreno et al., 2013; Sijtsema et al., 2013). Būtent todėl šeimos darnumas daro tiesioginę įtaką priklausymo mokyklai jausmui, nes vaikas į mokyklą ateina su teigiamų patirčių bagažu.

Pabrėžtina, kad ne visi mokslininkai vienodai sutaria dėl tiesioginės šeimos įtakos priklausymo mokyklai jausmo. Anot tyrėjų, didžiausią įtaką priklausymo mokyklai jausmui turi mokyklos klimato charakteristika ir psichinė bei fizinė mokinio būklė (Ma, 2003). Asmeninė ir šeimos charakteristika gali tiesiogiai nedaryti įtakos priklausymo mokyklai jausmui dėl kelių priežasčių. Visų pirma, vaikas mokykloje veikia savarankiškai, t. y. mokyklos aplinkoje jo veiksmai nėra kontroliuojami tėvų, todėl mokinys pats priima tam tikrus sprendimus, pats sprendžia iškilusias problemas. Vienintelis galimas šeimos įtakos būdas – išvystytas ar neišvystytas vaiko gebėjimas atkurti jėgas (angl. *resilience*),

kaip vaikas geba susidoroti su iškilusiomis problemomis (Wang, Haertel ir Walberg, 1998). Gebėjimas atkurti jėgas yra netiesioginis veiksnys, o tik apsauginė priemonė, dėl kurios priklausymo mokyklai jausmas gali būti lengviau pasiekiamas. Nustatyta, kad vaikai iš nepasiturinčių šeimų, socialiai skurdžios aplinkos gali turėti išvystytą priklausymo mokyklai jausmą, kartais net nenatūraliai suabsoliutintą. Taip yra todėl, kad mokytojai gali kompensuoti tėvų palaikymo trūkumą (Harter, 1996).

Visa tai leidžia suprasti, jog namų aplinkos vaidmuo yra neabejotinai svarbus plėtojant priklausymo mokyklai jausmą. Tačiau verta akcentuoti tai, kad tėvų / šeimos vaidmuo daro didesnę įtaką bendram priklausymo jausmui (angl. *belongingness*) nei konkrečiam priklausymo mokyklai jausmui.

Priklausymo mokyklai jausmo indekso apskaičiavimas

Priklausymo mokyklai jausmui EBPO PISA tyrime buvo naudoti požymiai, pateikti 1 lentelės 2 stulpelyje. Klausimai mokiniams buvo suformuluoti Likerto skalės forma. Dalies požymių semantika yra pozityvi, dalies negatyvi, todėl negatyvios semantikos požymių duomenys perkoduoti atvirkščiai. Perkoduoti įverčiai lentelėje pažymėti ženklų (+). Priklausymo mokyklai jausmo indeksas apskaičiuotas faktorinės analizės būdu.

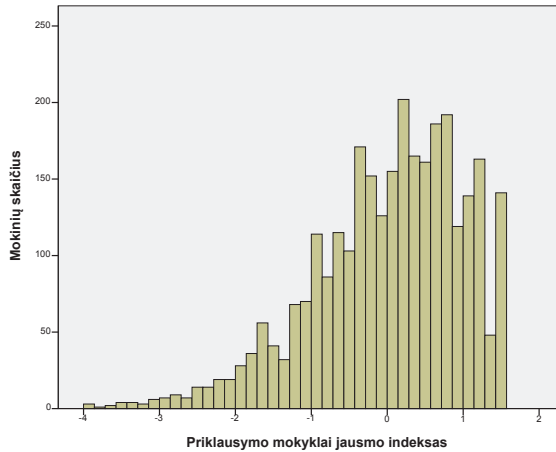
1 lentelė. Priklausymo mokyklai jausmo indekso konstruktas

Perkoduota atvirkščiai	Priklausymo mokyklai jausmo indeksas ($N = 9$, Cronbach alpha = 0,81, KMO = 0,82, Barleto testas: $p < 0,001$)	Faktoriaus komponentės koeficientai
(+)	Mokykloje jaučiuosi kaip pašalinis (-ė) (arba atstumtas).	0,65
	Mokykloje lengvai susirandu draugų.	0,66
	Jaučiuosi priklausantis (-i) mokyklai.	0,41
(+)	Mokykloje jaučiuosi nejaukiai ir ne vietoje.	0,67
	Atrodo, kad kitiems mokiniams aš patinku.	0,60
(+)	Mokykloje jaučiuosi vienišas (-a).	0,68
	Mokykloje jaučiuosi laimingas (-a).	0,70
	Mano mokykloje viskas puiku.	0,69
	Aš esu patenkintas (-a) savo mokykla.	0,68

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad nagrinėjami požymiai yra tarpusavyje priklausomi ir tinkami faktorinei analizei: Kaizerio, Mejerio ir Olkino (KMO) mato ir Barleto sferiškumo kriterijaus parametrų reikšmės puikios (atitinkamai 0,82 ir $p < 0,00001$). Požymių tarpusavio suderinamumas taip pat aukštas (Cronbacho alpha = 0,81).

Rezultatų analizė

Prieš pradėdant analizuoti, kurie mokyklos veiksniai turi įtakos mokinių priklausymo mokyklai jausmui, verta patikrinti, kaip pasiskirsto mokiniai pagal priklausymo mokyklai jausmo stiprumą ir ar merginų bei vaikinų priklausymo mokyklai jausmas yra vienodas.

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal priklausymo mokyklai jausmo stiprumą

1 pav. matyti, kad didžiajai daliai mokinių priskirtas aukštas arba vidutinis priklausymo mokyklai jausmo indeksas, tačiau kai kurie mokiniai yra įgiję ir labai žemas, neigiamas, indekso reikšmes (teigiamos indekso reikšmės reiškia stipresnį priklausomybės mokyklai jausmą negu neigiamos). Tai rodo, kad yra grupė mokinių, kurie savęs mokyklos dalimi nelaiko ir mokykloje nesijaučia gerai.

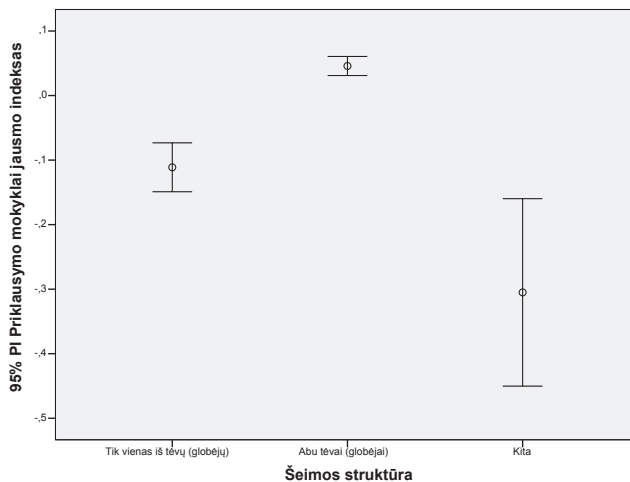
2 lentelė. Merginų ir vaikinų priklausymo mokyklai jausmas

	Priklausymo mokyklai jausmo indeksas	
	Vidurkis	S. P.
Merginos	0,08	0,01
Vaikinai	-0,08	0,01

2 lentelėje matyti, kad merginų ir vaikinų priklausymo mokyklai jausmas vidutiniškai šiek tiek skiriasi – merginos linkusios labiau jaustis mokyklos dalimi nei vaikinai. Priitaikius Stjudento t kriterijų nepriklausomoms imtims gaunama, kad merginų ir vaikinų priklausymo mokyklai jausmo indekso vidurkiai skiriasi statistiškai reikšmingai ($p < 0,00001$) ir šis skirtumas, remiantis B. Bitinu (2006), yra absoliutus. Palyginus Lietuvos rezultatus su kitų šalių rezultatais, matyti, kad šis skirtumas tarp merginų ir vaikinų priklausymo mokyklai jausmo yra vienas stipriausių tarp 65 šalių (didesnis skirtumas

užfiksuotas tik Kipre, Jordanijoje ir Turkijoje; priklausymo mokyklai jausmo indeksas čia skaičiuotas visoms šalims bendrai) (OECD, 2013).

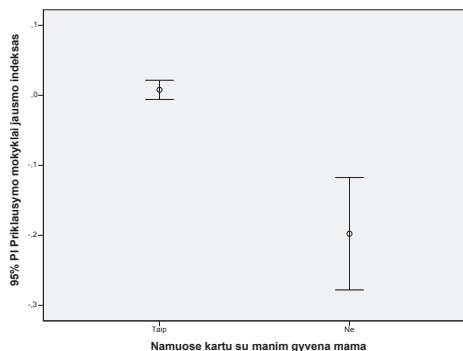
Kokie veiksniai, susiję su mokinio namų aplinka, turi ryšį su priklausymo mokyklai jausmu ir jį veikia? 2 paveiksle pavaizduoti priklausymo mokyklai jausmo indekso vidurkiai su pasikliautiniais intervalais atsižvelgiant į mokinio šeimos struktūrą – ar jis gyvena su abiem, ar tik su vienu iš tėvų (globėjų). Kaip matyti, mokinių, gyvenančių su abiem ir tik su vienu iš tėvų (globėjų), vidutinis priklausymo mokyklai jausmo stiprumas skiriasi – tų, kurie gyvena su abiem tėvais, priklausymo mokyklai jausmo indekso reikšmės yra statistiškai reikšmingai aukštesnės (Stjudento t kriterijaus $p < 0,00001$). Kalbant apie mokinių, kurių šeimos struktūra yra kitokia (gyvena ne su tėvais), priklausymo mokyklai jausmo indekso pasikliautinis intervalas gautas labai didelis, nes tokių mokinių tyrime dalyvavo labai mažai (tik 1,2 proc.), tačiau pritaikius Stjudento t kriterijų vis tiek gauname, kad mokinių, gyvenančių tik su vienu tėvu, ir mokinių, gyvenančių ne su tėvais, priklausymo mokyklai jausmo indekso vidurkiai skiriasi statistiškai reikšmingai (ši kartą prie $p < 0,01$).

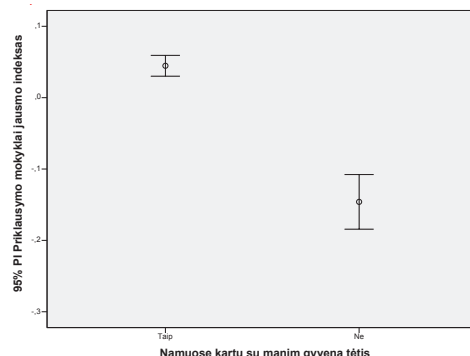
2 pav. Priklausymo mokyklai jausmo indekso vidurkiai atsižvelgiant į mokinio šeimos struktūrą

Įdomu ištirti, kokį ryšį su priklausymo mokyklai jausmu turi kiekvienas mokinio šeimos narys. Rezultatai pateikti 3–6 paveiksluose. Iš rezultatų matyti, kad tiek mamos, tiek tėčio turėjimas ir gyvenimas kartu su jais lemia mokinio stipresnį priklausymo mokyklai jausmą – net ir tas faktas, kad mokinių, kurie neturi mamos arba negyvena kartu su mama, tyrime dalyvavo nedaug (tik 2,9 proc.), vis tiek nepaneigia gauto rezultato (Stjudento t kriterijaus $p < 0,00001$). Be to, gauta, kad šiek tiek priklausymo mokyklai jausmą teigiamai veikia ir brolio (-ių) turėjimas bei gyvenimas kartu su jais, tačiau šis rezultatas nėra toks ryškus, nors vis tiek statistiškai reikšmingas (Stjudento t kriterijaus

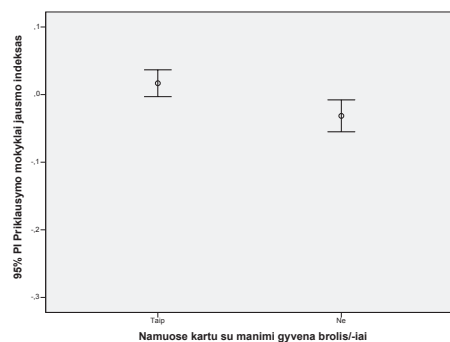
$p < 0,01$). Įdomu, kad vertinant gyvenimo kartu su seserimi (-is), kaip ir gyvenimo kartu su seneliais, atvejus panašus rezultatas nėra gautas – šių dviejų priklausymo mokyklai jausmo indekso rodikliai visai nesiskiria. Atvirkštinė priklausomybė gauta, kai namuose kartu su mokiniu gyvena kiti ne šeimos nariai – ne tik tėvai, seneliai, broliai ar seserys, o dar ir kiti (arba tik kiti) asmenys. Jei namuose gyvena dar ir kiti asmenys (arba jis gyvena ne šeimoje), mokinio priklausymo mokyklai jausmo stiprumas gautas statistiškai reikšmingai silpnesnis (Stjudento t kriterijaus $p < 0,00001$).

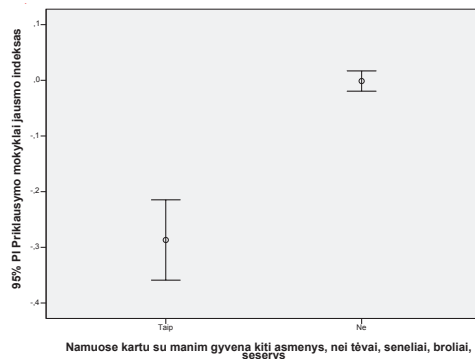
3 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su tuo, ar namuose kartu su mokiniu gyvena mama (globėja)

4 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su tuo, ar namuose kartu su mokiniu gyvena tėtis (globėjas)

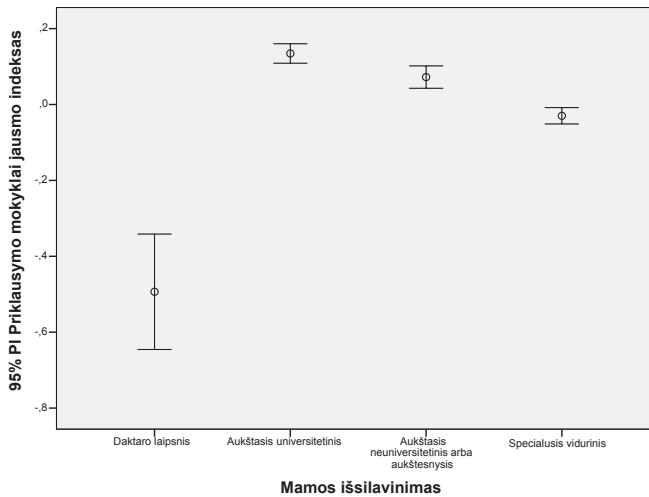
5 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su tuo, ar namuose kartu su mokiniu gyvena brolis, broliai

6 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su tuo, ar namuose kartu su mokiniu gyvena kiti asmenys

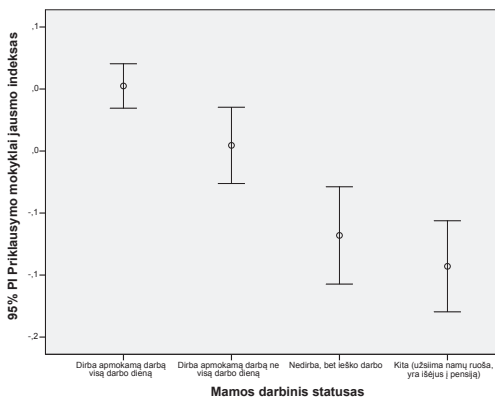
Kiti veiksniai, kuriems gautos reikšmingos sąsajos su mokinių priklausymo mokyklai jausmu, yra tėvų išsilavinimas ir darbinis statusas. Kalbant apie tėvų išsilavinimą gauta, kad kuo aukštesnį išsilavinimą yra pasiekusi mama, išskyrus daktaro laipsnį, tuo jos vaikas turi stipresnį priklausymo mokyklai jausmą (žr. 7 pav.) ir šis vidurkių skirtumas yra statistiškai reikšmingas (Stjudento t kriterijaus $p < 0,01$). Kyla klausimas, kodėl daktaro laipsnį pasiekusių mamų vaikų nuostatos mokyklos atžvilgiu taip stipriai skiriasi? Tam reiktų gilesnės analizės, tačiau tai ne šio tyrimo tikslas, nes šiame tyrime mokinių,

kurių mamos yra pasiekusios daktaro laipsnį, dalyvavo per mažai (tik 1,2 proc.). Svarbu pastebėti, kad nors tėvo atžvilgiu nėra gauta panaši priklausymo mokyklai jausmo mažėjimo tendencija, susieta su tėvo išsilavinimu, tačiau tėvų, pasiekusių daktaro laipsnį, vaikų priklausymo mokyklai jausmas taip pat gautas žemiausias iš visų. Galima daryti prielaidą, kad labiausiai išsilavinę tėvai mokyklai kelia kitokius reikalavimus negu visi kiti tėvai ir tai atspindi jų vaikų nuostatose dėl mokyklos.

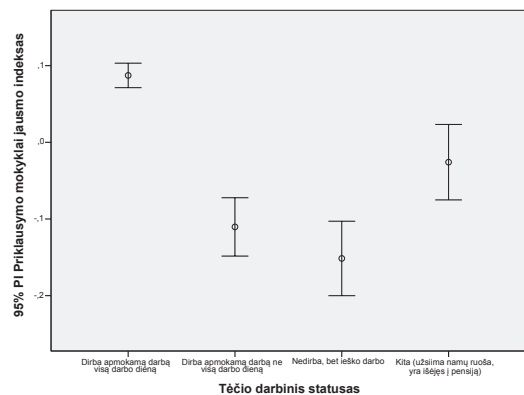

7 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su mokinio mamos išsilavinimu

Nagrinęjant tėvų darbinio statuso sąryšį su jų vaikų priklausymo mokyklai jausmu, gautas rezultatas, kad jei mama arba tėtis dirba apmokamą darbą visą darbo dieną, tai jų vaikų priklausymo mokyklai jausmas yra stipresnis (žr. 8–9 pav.).

8 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su mamos darbinio statusu

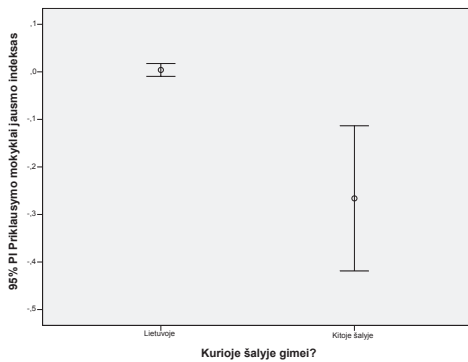

9 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su tėčio darbinio statusu

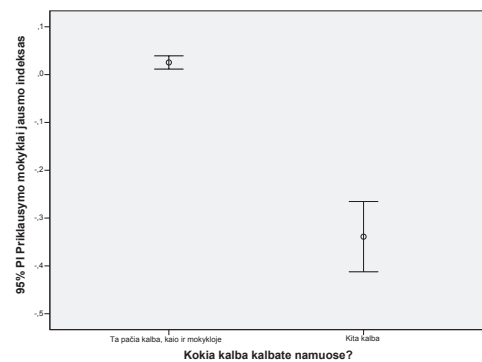
Priklausymo mokyklai jausmas atitinkamai silpnėja, kai mama dirba apmokamą darbą ne visą darbo dieną, šiuo metu neturi, bet ieško darbo ir apmokamo darbo visai nedirba (vidurkių skirtumas tarp dviejų paskutinių variantų nėra statistiškai reikšmingas, tarp pirmo ir antro bei antro ir trečio variantų – statistiškai reikšmingas prie $p < 0,01$). Vertinant tokius pat kaip mamos tėčio rodiklius statistiškai reikšmingo skirtumo tarp dirbančių ne visą darbo dieną ir ieškančių darbo nėra, tačiau reikšmingai išsiskiria tie, kurie visai nedirba ir neieško darbo – šiuo atveju galima daryti prielaidą, kad galbūt šios kategorijos tėčiai turi neoficialius darbus, dirba užsienyje ar pan.

Apibendrinant tėvų darbinio statuso rezultatų poveikį jų vaikų priklausymo mokyklai jausmo stiprumui galima teigti, kad tėvų darbinis užimtumas turi didelę įtaką. Šį rezultatą galima vertinti dvejopai: visą dieną dirbančių tėvų vaikai labiau jaučiasi mokyklos dalimi; arba, kai mama arba tėtis daugiau būna namuose, jų vaikai jaučia mažesnį poreikį identifikuotis su mokykla. Abiem atvejais šį rezultatą galima vertinti teigiamai.

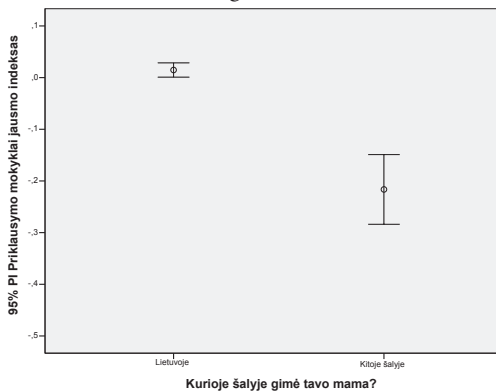
Kiti svarbūs namų aplinkos veiksniai, turintys ryšį su mokinių priklausymo mokyklai jausmu, yra imigracija ir gimtoji kalba (žr. 10–13 pav.).

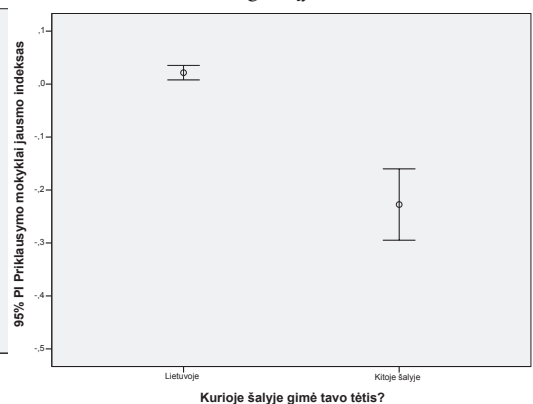
10 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su mokinio gimimo šalimi

11 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su mokinio gimtąja kalba

12 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su mamos gimimo šalimi

13 pav. Priklausymo mokyklai jausmo sąsaja su tėčio gimimo šalimi

10 pav. pateiktame grafike matyti, kad jei mokinys gimė ne Lietuvoje, jam sunkiau integruotis ir jaustis mokyklos dalimi, negu gimusiems Lietuvoje (Stjudento t kriterijaus $p < 0,00001$). Tai patvirtina ir namuose vartojamos kalbos sąsajos su priklausymo mokyklai jausmu rezultatas (žr. 11 pav.) – jei namuose kalbama ne ta pačia kalba kaip mokykloje (t. y. ne lietuvių, lenkų arba rusų kalba), mokiniui integruotis į mokyklos gyvenimą yra daug sunkiau ir jo priklausymo mokyklai jausmo stiprumas yra daug silpnesnis (Stjudento t kriterijaus $p < 0,00001$). Mamos ir tėčio imigracija į Lietuvą dar prieš tyrime dalyvavusio mokinio gimimą taip pat turi statistiškai reikšmingą ($p < 0,00001$) poveikį vaiko pritaipimui mokykloje, indekso vidurkių reikšmių skirtumai yra labai panašūs kaip ir vertinant paties vaiko imigracijos į šalį atvejus (žr. 12–13 pav.).

Nagrinėjant kitų mokinio namų aplinkos veiksnių ryšį su priklausymo mokyklai jausmu statistiškai reikšmingų ryšių daugiau negauta. Nėra gautas ryšys su šiais mokinio namų socialinio, ekonominio, kultūrinio konteksto rodikliais: namų materialine padėtimi, knygų (grožinės literatūros, poezijos, enciklopedijų, žodynų, techninių žinynų ir kt.), meno ir mokymosi priemonių skaičiaus, kompiuterio, interneto prieigos, mokyklos programinės įrangos turėjimo, savo kambario, rašomojo stalo ar ramios vietos mokymuisi turėjimo.

Išvados

Puoselėjant mokinių priklausymo (pripažinimo, pritaipimo) mokyklai jausmą, mokytojo ir mokyklos vaidmuo išlieka kaip vienas iš pagrindinių. Geras mokytojo ir mokinio ryšys su mokykla, mokytojais ir bendraamžiais daro įtaką mokinių polinkiui tobulėti, visavertiškai socialinės grupės narystei. Tarpusavio ryšių trūkumas gali neigiamai veikti mokinių savęs suvokimą, pasitenkinimą gyvenimu ir jų norą mokytis.

Mokinių priklausymo mokyklai jausmą gali stiprinti ar mažinti namų įtaka, pirmiausia mamos, tada tėvo, brolių ir seserų nuostatos, patirtis, socialinis aktyvumas ir statusas bendruomenėje. Iš turimų trijų kapitalų (finansininko, žmogiškojo ir socialinio) svarbiausias yra socialinis, lemiantis mokymosi sėkmę, savijautą, pasitenkinimą, sudarantis pagrindą rasti pozityviam mokinių priklausymo jausmui mokykloje.

Statistiškai reikšmingą teigiamą poveikį mokinių priklausymo mokyklai jausmui turi šie namų aplinkos veiksniai: kai mokinys gyvena kartu su abiem tėvais (globėjais), kai namuose gyvena kartu su broliais, mama yra įgijusi aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, mama ir tėtis dirba apmokamą darbą visą dieną, mokinys, mama ir tėtis yra gimę Lietuvoje, namuose yra kalbama ta pačia kalba kaip ir mokykloje.

Statistiškai reikšmingą neigiamą poveikį mokinių priklausymo mokyklai jausmui turi šie namų aplinkos veiksniai: kai mokinys gyvena tik su vienu iš tėvų (globėju) arba ne su tėvais, namuose be šeimos narių gyvena dar kiti žmonės, mama arba tėtis yra įgiję daktaro laipsnį, mama yra įgijusi žemesnį nei aukštesnįjį išsilavinimą, mama arba tėtis

dirba apmokamą darbą ne visą darbo dieną arba šiuo metu nedirba, mokinys, mama ir tėtis yra gimę ne Lietuvoje, namuose yra kalbama kita kalba negu mokykloje.

Statistiškai reikšmingo poveikio mokinių priklausymo mokyklai jausmui negauta vertinant šiuos namų aplinkos veiksnius: kai mokinys namuose gyvena kartu su seserimis arba seneliais, kai tėtis yra įgijęs / neįgijęs aukštąjį, aukštesnįjį išsilavinimą, namų materialine padėtimi, įvairaus žanro knygų, meno ir mokymosi priemonių skaičiaus namuose, kompiuterio, interneto prieigos, mokomosios programinės įrangos turėjimo, savo kambario, rašomojo stalo ar ramios vietos mokymuisi turėjimo.

Literatūra

- Battistich, V. et al. (2010). Caring school communities. *Educational psychologist*, 32(3), 137–151.
- Baumeister, R. F., et al. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
- Cheung, Ch. et al. (2016). Educational contributions to students' belongingness to the society, neighbourhood, school and family. *International Journal of Adolescence and Youth*, 1–12. <http://dx.doi.org/10.1080/02673843.2016.1157827>
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, S95-S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Durlak, J. A. et al. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child development*, 82(1), 405–432. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x>
- Finn, J. D. (1989). Withdrawing from school. *Review of educational research*, 59(2), 117–142. <https://doi.org/10.3102/00346543059002117>
- Furrer, S. (2003). Sense of Relatedness as a Factor in Children's Academic Engagement and Performance. *Journal of Educational Psychology*, 95(1), 148–162. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.95.1.148>
- Green, M. et al. (2016). Another Path to Belonging: A Case Study of Middle School Students' Perspectives. *The Educational and Developmental Psychologist*, 33(1), 85–96. <https://doi.org/10.1017/edp.2016.4>
- Goodenow, C. (1993). Classroom belonging among early adolescent students' relationships to motivation and achievement. *The Journal of Early Adolescence*, 13(1), 21–43. <https://doi.org/10.1177/0272431693013001002>
- Goodenow, C. (1993). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, 30(1), 79–90. [https://doi.org/10.1002/1520-6807\(199301\)30:1<79::AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X](https://doi.org/10.1002/1520-6807(199301)30:1<79::AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X)

- Juvonen, J. (2006). Sense of belonging, social bonds, and school functioning. In P. A. Alexander & P. H. Winne (Red.). *Handbook of Educational Psychology*, 2nd edition. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Leonard, M. (2005). Children, Childhood and Social Capital: Exploring the Links. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi. *Sociology*, 39(4), 605–622. <https://doi.org/10.1177/0038038505052490>
- Libbey, H. P. (2004). Measuring student relationships to school: Attachment, bonding, connectedness, and engagement. *Journal of school health*, 74(7), 274–283. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08284.x>
- Ma, X. (2003). Sense of belonging to school: Can schools make a difference? *The Journal of Educational Research*, 96(6), 340–349. <https://doi.org/10.1080/00220670309596617>
- McClelland, D. C. (1988). *Human Motivation*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9781139878289>
- Morrow, V. (1999). Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review. *The Sociological Review*, 47, 744–765. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00194>
- OECD. (2013). *PISA 2012 Results: Ready to Learn, Students Engagement, Attitudes and Motivation. Volume III*. OECD.
- Qin, Y. et al. (2015). Family Cohesion and School Belonging in Preadolescence: Examining the Mediating Role of Security and Achievement Goals. *SHS Web of Conferences*, 19. <http://dx.doi.org/10.1051/shsconf/20151902004>
- Resnick, M. D. et al. (1997). Protecting adolescents from harm: findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *Jama*, 278(10), 823–832. <https://doi.org/10.1001/jama.1997.03550100049038>
- Sijtsema, J. J. et al. (2013). Effects of family cohesion and heart rate reactivity on aggressive/rule-breaking behavior and prosocial behavior in adolescence. *Development and Psychopathology*, 25, 699–712. <https://doi.org/10.1017/S0954579413000114>.
- Zins, J. E., et al. (2004). The Scientific Base Linking Social and Emotional Learning to School Success. In *Building academic success on social and emotional learning. What does the Research say* (p. 3–22). Teachers College press, (Columbia University) New York and London.

Student's Sense of School Belonging: Home Influence

Rita Dukynaitė¹, Jolita Dudaitė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, rita.dukynaite@leu.lt

² Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Ateities St. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, jolitad@mruni.eu

Summary

Family and school play the leading role in personality formation and its further development. Family is the centre of social and emotional world for small children. However, in the adolescence period, students start seeking recognition at school and among friends; the need for involvement, achievement and leadership shows up. Although, at first sight, family remains in the background, yet its role at the fundamental moments of student's life remains significant.

Sense of school belonging is a concept which defines the extent to which students feel personally accepted, respected, involved and supported by parents, teachers, other community members in school environment. Student's sense of school belonging primarily depends on teachers; however, acceptance and appraisal of a child by classmates and parents is also important to the sense of belonging. The sense of school belonging shows the extent to which students are involved in and connected with school community (both teachers and students) and feel support and assistance. It is a subjective assessment of a student which is related to the feeling of respect and acceptance at school, i.e. psychological membership in school and classroom. Although a teacher and school still play one of the key roles in fostering the sense of acceptance and school belonging, yet attitude of family members towards school, as well as certain factors of home educational environment strengthen or weaken the sense of belonging. Good relationship of teacher and student with school, teachers and peers influences students' inclination for further development and fully-fledged membership in social group. Lack of interrelationship may have a negative impact on student's self-awareness, life satisfaction and interest in learning activity.

This article analyses which factors of home educational environment have influence on the formation of student's sense of school belonging. 4 618 students aged 15 from 216 general and vocational schools participated in the survey.

Keywords: *sense of school belonging, educational environment, home environment, school environment.*

Gauta 2016 12 10 / Received 10 12 2016
Priimta 2017 01 16 / Accepted 16 01 2017